

تاریخ نگاری ابن طاووس

مصطفی صادق کاشانی

تاریخ نگاری ابن طاووس

مصطفی صادقی کاشانی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت (ع)
- مروری استاز: محمدباقر انصاری
- ویراستار: علی جباری مقدم
- چاپ: چاپخانه مدرسه بوستان کتاب
- چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۲۵۰۰ تومان
- عنوان: ۳۳۶؛ مسدود: ۵۴

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

نشانی: قم، خیابان شهدا (صفائی)، کوچه مار، پلاک ۴۲
تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳؛ ص.ب: ۸، ۳۷۱۰۵۳۸؛ کدپستی: ۳۷۱۵۶-۱۶۴۳۹
مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده

طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۶۹۵۱۰۶۴

وب سایت: www.pub.isca.ac.ir؛ پست الکترونیک: nashr@isc.ac.ir

سرشناسه: صادقی کاشانی، مصطفی، ۱۳۴۸-
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ نگاری ابن طاووس / مصطفی صادقی کاشانی - تهیه: پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت (ع)
مشخصات نشر: قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص
شابک: ۱۳۵۰۰۰ ریال؛ ۱۹۵-۲۲۹-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۸۹] - ۲۰۳؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت: نمایه
موضوع: ابن طاووس، علی بن موسی، ۵۸۹ - ۶۶۴ ق. - نقد و تفسیر
موضوع: تاریخ نویسی اسلامی - نقد و تفسیر
موضوع: تاریخ نویسی اسلامی
شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت (ع)

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ص ۲ الف/۲/۲۷۹ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۸۹۲۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۵۴۳۵۲

فهرست

۹		سخنی با خواننده
۱۱		پیش‌گفتار
۱۵		مقدمه

فصل اول: معرفی و آثار ابن طاووس

۲۳		۱. شرح حال
۳۱		۲. زمانه
۳۲		الف) اوضاع سیاسی و اجتماعی
۳۵		ب) اوضاع فرهنگی و مذهبی
۴۲		۳. حله
۴۲		الف) جغرافیا
۴۷		ب) عالمان
۵۵		۴. آثار
۵۷		الف) گونه شناسی
۵۸		ب) آثار تاریخی

- ۵۹ (۱) اللهوف علی قتلی الطفوف
- ۶۴ منابع لهوف
- ۶۶ (۲) فرج المهموم
- ۶۷ (۳) طرائف
- ۶۸ (۴) طرف
- ۷۰ (۵) دیگر کتاب‌ها
- ۷۱ (ج) آثار تاریخی مفقود
- ۷۲ (د) تاریخ‌نگاری درباره ائمه

فصل دوم: تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگری ابن طاووس

- ۷۷ ۱. چگونگی مستندسازی
- ۷۹ ۲. چگونگی نقل متون
- ۸۵ ۳. گزینش روایات
- ۸۹ ۴. اهتمام به گزارش صحیح
- ۹۷ ۵. نقل تاریخ در کتب ادعیه
- ۹۸ ۶. نگرش و هدف
- ۱۰۴ ۷. آرای خاص در تاریخ
- ۱۰۴ الف) درباره افراد و گروه‌ها
- ۱۱۴ ب) گزارش‌های منحصر
- ۱۱۷ ج) درباره خود
- ۱۱۹ ۸. نقد و تحلیل گزارش‌های تاریخی
- ۱۲۴ ۹. جایگاه مآخذ نزد سید
- ۱۲۷ الف) منابع تاریخی در آثار سید
- ۱۳۰ ب) کتب ناشناخته

ج) کتب مفقود	۱۳۹
د) نسبت کتاب و مؤلف	۱۴۱
هـ) احیا و معرفی آثار	۱۴۴
۱۰. رجال‌شناسی	۱۴۸

فصل سوم: نقش تاریخی سید

۱. تأثیرپذیری	۱۵۵
تأثیرپذیری رابن‌الهم و خوارزمی	۱۵۷
۲. تأثیرگذاری و سامان‌دهی متأخران	۱۶۵
الف) تأثیر بر تاریخ‌نگاران پس از خود	۱۷۰
ب) بازگشت اسیران اهل بیت به کربلا در اربعین	۱۷۵
ج) فلسفه نهضت امام حسین علیه السلام	۱۷۹
نتایج بحث	۱۸۶
کتابنامه	۱۸۹

نمایه‌ها

آیات	۲۰۵
روایات	۲۰۵
اعلام	۲۰۶
کتاب‌ها	۲۱۹
مکان‌ها	۲۲۶

سخنی با خواننده

سید بن طاووس از عالمان مشهور و تأثیرگذار شیعه در قرن هفتم است که جایگاه او در عالم تصنیف، مورد توجه حوزه‌های علمیه بر کسی پوشیده نیست دانشمندی که در بسیاری از علوم، اسرار عصر خود مهارت داشته و درباره آنها نیز قلم زده که بررسی و معرفی آثار او کاری ارزنده و در عین حال دشوار می‌نماید.

یکی از زمینه‌های فعالیت علمی او که در ادوار بعد هم مورد توجه بوده و در نویسندگان بعد از وی تأثیر داشته تاریخ است. البته نمی‌توان سید را مورخ دانست؛ اما با توجه به نوشته‌های تصنیفی او و اینکه در بسیاری از آثارش نشانه‌هایی از توجه به تاریخ دیده می‌شود، نکته‌ای است که نیازمند بررسی و دقت بیشتر است؛ به‌ویژه آنکه اثری مانند کتاب *لهوف* به عنوان یکی از آثار تأثیرگذار و پرسمامد درباره عاشورا و قیام امام حسین (علیه السلام) و رخدادهای پس از آن از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

ابن طاووس چه دیدی نسبت به تاریخ داشته و با چه هدفی به تدوین اثر تاریخی دست یازیده، چه روشی را در نگارش آثار تاریخی در پیش گرفته و از چه منابعی بهره برده و از چه کسانی تأثیر پذیرفته و چگونه این تأثیر و تأثر در آثار او منعکس شده است، از نکاتی است که فهم و تبیین آن

اندکی دشوار و نیازمند بررسی است. پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت علیهم‌السلام که بررسی و تبیین زوایای مختلف تاریخ اسلام را وظیفه خود می‌داند، به منظور تبیین روش و دیدگاه تاریخی ابن طاووس این اثر را به رشته تحریر درآورده است.

بر خود لازم می‌دانم از نویسنده محترم حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای صادقی، جناب آقای دکتر محمد الله‌اکبری (مدیر محترم گروه فرهنگ تمدن اسلامی)، جناب حجت الاسلام آقای مهدی نورمحمدی (مدیر محترم دفتر پژوهش)، همچنین اعضای محترم شورای پژوهشی پژوهشکده آقایان حجت الاسلام والمسلمین استاد محمدهادی یوسفی غروی، استاد محمدجواد صادقی، دکتر سیدحسین فلاح‌زاده، حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای رمضان محمدی، کثر نعمت الله صفری حجت الاسلام سیدقاسم رزاقی و نیز ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر نجف لک‌زایی که هر کدام سهمی در نشر این کتاب داشتند، تشکر و سپاسگزاری نمایم. همچنین از نشر پژوهشگاه که آماده‌سازی فنی و فرایند چاپ و نشر اثر را بر عهده داشته است، تشکر و قدردانی کنم و از خداوند منان برای همگی ایشان توفیق بیشتر آرزو نمایم.

در پایان از خوانندگان فرهیخته، طلاب و دانشجویان گرامی تقاضا دارم، ایرادهای این اثر را به دیده اغماض نگرند و با بیان پیشنهاد و دیدگاه‌های خود پژوهشکده را در ارائه آثاری متن‌تر یاری نمایند.

دکتر حمیدرضا مطهری

مدیر پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت علیهم‌السلام

پیش‌گفتار

تألیف و تحقیق در تاریخ علمی و پژوهشی به نام یک نفر منتشر می‌شود؛ اما بدون در نظر گرفتن آرای جامع به ثمر نمی‌رسد. آنچه نگارنده این اثر در آغاز قصد تحقیق درباره آن را داشت، نقش سید بن طاووس و تأثیرگذاری او بر تشیع بود. بیشترین دغدغه، موضوعی که او را و نظر سید درباره شهادت امام حسین (علیه السلام) بود. دیگر استخاره که قبل از ابن طاووس هم وجود داشته است؛ اما به نظر می‌رسد وی با تدوین کتابی در این زمینه به آن رونق داد و این به جایگاه او در میان شیعیان برمی‌گردد. نمونه سوم، شیعه تکلیف است که امروزه بار دیگر بدان اهتمام می‌شود و شاید وی مبتکر آن بوده و بتوان درباره آن کتاب نوشت. نمونه دیگر تأثیرگذاری او در موضوع ملائمه بود که با تدوین کتاب وی در شیعه جایگاهی پیدا کرد. اینها بخشی از دستاوردهای نگارنده برای بررسی نقش و آرای ابن طاووس در تاریخ شیعه بود، اما آنچه در شورای علمی پژوهشکده تصویب شد، تاریخ‌نگاری ابن طاووس بود با این توجیه که مأموریت و رسالت ما کار تاریخی است و لازم است فقط بر قسمت تاریخ از نقش و آثار وی بسنده شود.

پژوهش انجام شد و به دلیل جایگاه کتاب لهوف در میان آثار تاریخی ابن طاووس، بخش دوم نوشتار به منبع‌شناسی این مقتل اختصاص یافت و

قسمت در خور توجهی از نوشتار را در بر گرفت. از این‌رو ناظران ترجیح دادند که نوشته به دو کتاب تبدیل شود: یکی تاریخ‌نگاری ابن طاووس و دیگر منبع‌شناسی لهوف. هر چند نویسنده بر این باور بود که بحث از لهوف، جدا از تاریخ‌نگاری ابن طاووس نیست و بهتر است هر دو بحث در یک کتاب عرضه شود، اما نظر جمع اعمال شد و قرار شد کتاب دوم با تکمله و تغییراتی مانند بررسی نسخ خطی و ارائه متن تصحیح‌شده لهوف در فرصتی دیگر منتشر شود.

بحث دیگر که دیدگاه ناظران محترم بوده است، معرفی ابن طاووس و آثار او، پس از آنکه شناخت حله و عالمان آنجا بود که بنده بنا داشتیم به آن بپردازیم چون این بحث اصلی ما نبود، ثانیاً سید بارها در مقدمه آثارش یا آثار درباره او، معرفی شده و سخن از زمانه و جغرافیای زندگی او نیز به خروج از موضوع می‌انجامید؛ اما به نظر برخی استادان و دوستان، این قسمت‌ها تفصیل یافت.

اکنون لازم می‌دانم از همه کسانی که نوعی در به‌ثمره‌رسیدن این اثر بنده را کمک کرده و در ارتقای علمی آن کوشیدند، مخصوص مدیر و اعضای شورای پژوهشی پژوهشکده تاریخ و ادبیات اسلامی، به‌خصوص آقایان نعمت‌الله صفری و محمدالله اکبری که تمام نوشته را خوانده‌اند، صمیمانه تشکر کنم.

آنچه غلط ندارد املای نانوشته است؛ ولی آنچه در این کتاب آمده می‌تواند اشکالات زیادی داشته باشد. بخشی از آن به غفلت نویسنده و شاید عدم توجه کامل به برخی آثار و نظرهای سید بن طاووس بوده و بخشی دیگر ناشی از تحلیل نادرست می‌باشد؛ امیدوارم ابتدا آن سید بزرگوار نگارنده را عفو کند و سپس خوانندگان محترم ضمن پذیرش پوزش از این

غفلت و کاستی، بنده را راهنمایی نمایند.^۱
تذکر این مطلب را هم لازم می‌دانم که مطالب مربوط به لهوف با تفصیل و
دقت بیشتر در کتاب بعدی خواهد آمد؛ زیرا در پژوهش بعدی با استفاده از
ده‌ها نسخه خطی لهوف به مطالبی دست یافته‌ام که در اثر حاضر نیامده است.

مقدمه

سید بن طاووس از علما و مشهور شیعه امامیه در قرن هفتم هجری است که تأثیر زیادی بر حوزه‌های دینی پس از خود گذاشت. آگاهی‌ها و مطالعات وی به اندازه‌ای است که سرانجامی را به خضوع و خشوع در برابر عظمت او وامی‌دارد. چون وی به آثار زیادی در حوزه‌های مختلف علمی مانند حدیث، کلام، تفسیر، اخلاق، فقه، تاریخ، دعا و زیارت، نجوم و ادیان و مذاهب دسترسی داشته، در آثار خود از هر یک، مالمالی نقل کرده است که امروزه بخشی از آن از دست رفته و به‌سختی می‌توان در منابع به آنها دست یافت و این مطلب نشان از گستردگی حجم اطلاعات است. و تسبیح اوست.

آرا و اندیشه‌های سید به دلیل جایگاه خاص وی به‌ویژه از نظر معنوی، در بسیاری از موضوعاتی که به آنها پرداخته است، مقبول عالم‌الهدی به واقع شده؛ به‌گونه‌ای که برخی آرا و نظرهای او همچون مسلمات این مذهب تلقی می‌شود. نمونه‌ای از تأثیرگذاری وی را می‌توان در موضوع جایگاه امام، تاریخ عاشورا، معرفی شخصیت‌های شیعی، ادعیه و اعمال فردی روزمره مانند استخاره، روایات منقول وی درباره پایان دنیا و علم نجوم دید.

از آنجاکه پرداختن به همه علوم و مباحثی که ابن طاووس به آنها پرداخته است یکجا امکان‌پذیر نیست و هر یک باید به تنهایی بررسی شود، این پژوهش

در صدد است تنها به منقولات تاریخی وی بپردازد و تأثیرگذاری‌اش در بیان گزارش‌های تاریخی را بررسی کند؛ بنابراین می‌توان کلان‌پروژه‌ای درباره نقش و تأثیر ابن طاووس بر تاریخ تشیع تعریف کرد و نوشته حاضر را که به بخش تاریخ (نگرش و نگارش تاریخی سید) پرداخته، جزئی از آن طرح کلان به شمار آورد.

نوشته حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که سیدبن طاووس چه رسی در نگارش روایات تاریخی داشته است. سؤال‌های جزئی‌تر آن است که وی در آثار خود بر چه منابعی بهره برده، از چه کسانی روایت کرده، متأثر از چه افرادی بوده و چه تأثیری بر مورخان و نویسندگان پس از خود داشته است؟ همچنین وی در آثار خود و دعایی خود به مناسبت ایام مختلف به نقل تاریخ و گاه تحلیل گزارش‌ها پرداخته است که این نوشتار به آنها خواهد پرداخت.

هدف از این تحقیق، ساختن پایگاه ابن طاووس در تاریخ‌نگاری تشیع و تبیین تأثیرگذاری او در این مقوله به‌ویژه وقایعی چون حادثه عاشورا است.

کتاب‌ها و مقالاتی درباره شیوه تاریخ‌نگاری مشاهیر علمی به‌ویژه مورخان نوشته شده است؛ ولی هنوز ساختار و قالب مشخصی که بتوان بحث تاریخ‌نگاری را بر اساس آن استوار کرد وجود ندارد. این نکته را می‌توان از مشکلات تحقیق حاضر دانست؛ چون پژوهش‌هایی که به این موضوع توجه کرده‌اند، با سلاقی خاص و به فراخور آرای مورخ یا اثر او چارچوب یافته‌اند. گفتنی است نوشتار حاضر نیز کوشیده با توجه به آثار و آرای سیدبن طاووس ساختار یابد.

واژه تاریخ‌نگاری معنایی روشن دارد و به نظر می‌رسد جزء الفاظی است که نیازی به توضیح و مفهوم‌شناسی نداشته باشد. آنچه محل گفتگوست این است که آیا می‌توان این تعبیر را درباره شخصیتی مانند ابن طاووس که مورخ

رسمی نیست، به کار برد. اگر سخت‌گیرانه نگاه نکنیم، تاریخ‌نگاری جز این نیست که نویسنده‌ای به نقل اخبار و گزارش‌هایی از وقایع پیردازد و نقل او مورد استناد دیگران قرار گیرد. اگر این تعریف را بپذیریم، اطلاق این مفهوم بر ابن طاووس درست است؛ زیرا کتاب‌های وی منشأ و منبع بسیاری از گزارش‌ها و روایات تاریخی است. اگر تاریخ‌نگاری نیازمند مبناست، سید آن را دارد و با توجه به آنها تاریخ را ثبت کرده است. کتاب لهوف او مبنایی نو در تاریخ‌نگاری است و دست‌کم مبنایی را که در زمان او وجود داشته، ترویج می‌کند و این، بنا به نام او ثبت است. حتی اگر کسانی لهوف را منبعی تاریخی ندانند، می‌توان دست‌مروزی یکی از مقتل‌های مطرح بلکه یکی از منابع تاریخ امام حسین علیه السلام است.

پیشینه تحقیق

درباره ابن طاووس و خاندان وی آثار زیادی وجود دارد که به شرح حال یا بررسی آرای او پرداخته‌اند. کتاب‌ها و مقاله‌هایی که به آنها دست یافتیم، عبارت‌اند از:

۱. کتاب‌ها

الف) کتابخانه ابن طاووس، اثر شیعه‌شناس اسرائیلی، اتان کلبرگ.^۱ این

۱. اتان (ایتان) کلبرگ شیعه‌شناس معاصر، متولد ۱۹۴۳ در تل‌آویو است. در جوانی زبان عربی آموخت و به مطالعات خاورمیانه روی آورد. پایان‌نامه‌اش درباره ابوبکر از دیدگاه شیعه و سنی بود و رساله دکتری وی درباره دیدگاه شیعه نسبت به صحابه. آثار متعددی از کلبرگ در موضوعات اسلامی به‌ویژه در مورد تشیع و امامیه وجود دارد که برخی از آنها در مجلات علمی ایران منتشر شده است (رک: مجله گزارش میراث، ش ۳۷، سال ۱۳۸۸).

کتاب مهم‌ترین و بهترین تحقیق در این زمینه به شمار می‌رود. متأسفانه در میان مسلمانان و شیعیان امامیه اثری چون اثر کلبرگ وجود ندارد که چنین پرکاربرد باشد و منبع محققان و نویسندگانی قرار گیرد که درباره ابن طاووس یا آثار او قلم می‌زنند.

کلبرگ با مطالعه دقیق آثار سید از منابع وی خبر داده و تلاش کرده است که این‌خانه وی را بازسازی کند. هرچند نوشته حاضر هم از این کتاب استفاده کرده است؛ اما نمی‌توان آن را برای مبحث تاریخ‌نگاری ابن طاووس کافی دانست. سوداوی نویسد: بررسی نقش ابن طاووس در دایره وسیع‌تر کاری است که به این آثار باقی می‌ماند.^۱ نوشته حاضر می‌تواند بخشی از این کار وسیع باشد. اما همان‌طور که پیش و تأثیر سید بر تاریخ شیعه از جنبه‌های غیرتاریخی جای بحث دارد.

ب) پایان‌نامه کارشناسی «رشد سید الف‌الله جلالی درباره دیدگاه‌های کلامی ابن طاووس که بخشی از آن با عنوان آرای کلامی سیدبن طاووس منتشر شده است.^۲ کتاب مشتمل بر هفت فصل در موضوعات کلامی و اعتقادی مانند خداشناسی، جبر و اختیار، نبوت و امامت است. فصل اول به زندگی و آثار سید اختصاص دارد.

ج) سیدبن طاووس سوره پرواز به قلم عباس عبیری.^۳ آن اثر یکی از ده‌ها کتاب از مجموعه دیدار با ابرار است که به زندگی عالمان و شخصیت‌های بزرگ شیعه می‌پردازد. چون مخاطب این کتاب عام است، کتاب به مباحث تخصصی درباره ابن طاووس نمی‌پردازد.

۱. اتان کلبرگ؛ کتابخانه سیدبن طاووس؛ ص ۴۶.

۲. سید لطف‌الله جلالی؛ آرای کلامی سید بن طاووس؛ قم: مؤسسه امام خمینی ع.ه. ۱۳۸۷.

۳. تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳.

۲. مقالات

الف) بررسی کتاب التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن، نوشته سید لطف‌الله جلالی.^۱ نویسنده که پایان‌نامه و کتابی درباره ابن طاووس نوشته است، در مقاله حاضر به این نکته توجه داده که کتاب التشریف ابن طاووس به ملاحم تغییر نام یافته و برخلاف شهرت کنونی، نه درباره مهدویت نوشته شده و نه از اعتبار چندانی برخوردار است و مؤلف هم با چنین قصدی آن را تدوین نکرده است.

ب) اعتبار دعای ابن طاووس از نگاه او، نوشته مهدی احمدی.^۲ این مقاله دعا‌های منقول در آثار عایی ابن طاووس را دسته‌بندی کرده و روایت‌ها را از انشای سید مکرّم مرده است.

ج) طرفه‌های پورِ طاووس آیه‌های مسایات و خلافت، اثر جویا جهانبخش.^۳ این مقاله به معرفی و بررسی کتاب طُرف من الانباء و المناقب می‌پردازد. کتاب طُرف مجموعه‌ای از طرفه‌ها یا کشته‌ها درباره امامت حضرت علی (ع) است.

د) السید ابن طاووس و منهجه فی المعرفة و السنوی، نوشته محمود عرفان.^۴ این مقاله به صورت مسلسل در چند شماره از مجله الفکر اسلامی منتشر شده و از شرح مقامات علمی و بیش از آن از مقام معنوی بررهد و عبادت سید سخن رانده است. این مقاله به زبان عربی است.

۱. مجله علوم حدیث، ش ۴۱، پاییز ۱۳۸۵.

۲. همان، ش ۵۰، زمستان ۱۳۸۹.

۳. همان، ش ۱۸، زمستان ۱۳۷۹.

۴. مجله الفکر الاسلامی، ش ۱۱، ۱۲ و ۱۵، آذر و اسفند ۱۳۷۴ و آبان ۱۳۷۵.

ها) رضی‌الدین ابن طاووس و کتاب سعدالسعود، اثر علی یزدی.^۱ این نوشته دو صفحه‌ای در صدد معرفی کتاب سعدالسعود ابن طاووس و نکاتی درباره تصحیح این کتاب است.

و) رضی‌الدین ابن طاووس، اثر علی دوانی.^۲ یکی از بخش‌های مجله قدیمی مکتب اسلام، سلسله مقالاتی با عنوان مفاخر مکتب اسلام بود که در شماره آن به سیدبن طاووس و زندگی شخصی و سیاسی او اختصاص یافته است.

ز) باحد، سیاسی در کشف‌المحجبه سیدبن طاووس، نوشته عصمت کیخا. نویسنده، بر مقاله، بخش‌هایی از کتاب کشف‌المحجبه سید را جمع‌آوری و - که - است که به مباحثی چون امامت، رابطه علما با سلاطین و رابطه خود سید با - لیفه وقت می‌پردازد.

ح) سیدبن طاووس و مسئله سواد بغداد، اثر اصغر منتظر القائم و رقیه عرب.^۳ در این مقاله از زندگی شخصی و تالیفات ابن طاووس، اندیشه کلامی، سیاسی و تاریخ‌نگاری او سخن گفته شده است. آنچه به‌عنوان تاریخ‌نگاری در این نوشته آمده، مربوط به کتاب‌های طریف، رفیع، لهوف است.

ط) السیدعلی بن طاووس سیره حیاة، نوشته خیراله سی^۴ این نوشته از زندگی شخصی و سیاسی ابن طاووس سخن گفته و به زبان عربی است.

ی) صفحه من تاریخ الفكر فی العراق: السیدعلی آل طاووس، حیاة

۱. مجله کتاب ماه دین؛ ش ۷۱، شهریور ۱۳۸۲.

۲. مجله مکتب اسلام؛ ش ۱۱ و ۱۲، آذر و دی ۱۳۳۹.

۳. مجله علوم سیاسی؛ ش ۲۵، بهار ۱۳۸۳.

۴. مجله مشکوة؛ ش ۹۹، تابستان ۱۳۸۷.

۵. مجله المنطلق؛ ش ۵۱، ۱۴۰۹ ق.

مؤلفاته خزانه کتبه، نوشته محمدحسن آل یاسین.^۱ این مقاله عربی حدود نیم قرن پیش در دو شماره از مجله تخصصی عراقی منتشر شده است. این مقاله از زندگی علمی و سیاسی ابن طاووس سخن می گوید و بخش مهم و ارزشمند آن به منبع شناسی آثار سید اختصاص دارد که سال ها قبل از کتابخانه ابن طاووس به نوشتار درآمده است و پیشینه ای برای آن به شمار می رود. کلبه گرام در کتاب خود بارها از این مقاله یاد می کند.

علاوه بر این آثار، در کتب و مقالات دیگری هم به مناسبت از سید و اندیشه های او بحث شده است. بخشی از این نوشته ها را می توان در مقدمه آثار متعدد سید یافت به عنوان مثال: «مجاز تدوین کرده اند. همچنین مقاله «پژوهشی در اربعین حسینی»^۲ یا مقالات درباره ادعیه نگاری به بررسی نظریات و آرای سید می پردازد.^۳ با این همه چنانچه پیداست هیچ کدام از این آثار به طور مستقل به تاریخ نگاری ابن طاووس پرداخته است.

۱. مجله المجمع العلمی العراقی؛ المجلد الثانی عشر و المجلد الثالث عشر، عام ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ ق.

۲. محسن رنجبر؛ تاریخ در آینه پژوهش؛ ش ۵، سال ۱۳۸۴.

۳. همچنین ر.ک: قاسم جواد و سید علی حسینی؛ «بررسی تاریخ حوزه علمیه حله»، مجله شیعه شناسی؛ ش ۲۱، سال ۱۳۸۷.